

Јеромонах Иринеј (Буловић)

Тумачење Молитве Исусове од св. Марка Ефескога

Бавећи се изучавањем догматског учења св. Марка Евгеника Ефескога, тога стварног „Атланта Православља“, но сврх тога и значајног богослова и великог Оца Цркве, били смо принуђени да изучимо и читав низ неиздатих дела његових.¹⁾ Међу њима наиђосмо и на овај спис који представља догматско образложење и заснивање молитвене праксе православнога монаштва — „умне“ или „Исусове“ молитве.

Овај спис св. Марка, мада досад необјављен у својој изворној форми, ипак је делимице познат монашкој и богословској јавности, и то не само из цитата и помена о њему у неким научним расправама²⁾, него поглавито, из постојеће новогрчке парафразе, у „Филокалији“. У „Филокалији“ (Добротољубљу) је наш текст овако озаглављен: „Некога непознатог светитеља дивна беседа о речима божанствене молитве Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме“.³⁾ Без обзира на чињеницу да преписивач — парафраст — или можда редактори „Филокалије“ — није знао име писца овог текста, његова парафраза није, рекли бисмо, баш ни успела, јер болује од многоречја, те често тежиште и јасноћа основних мисли бледи, а гдегде се и губи. Стога при преводу на српски нисмо ни узимали у обзир ту парафразу.

Изворни текст св. Марка упознали смо на основу трију грчких рукописа из 15. — 16. века:

¹ Критички су издата само догматско-полемичка дела Светога из периода Ферарско-флорентинскога сабора (1437.—1438.) и од тога сабора дос мрти Светитеље († око 1444.), а издао их је познати научник, иначе латински архиепископ атински, Louis Petit, у серији Patrologia Orientalis. Предсаборски, младалачки списи његови догматскога, апологетско-полемичкога, егзететскога, литургичкога и химнографско-агиографскога карактера још ишчекују свог издавача.

² Κ. Μαμώνη, Μάρκος ὁ Εὐγενικός — βίος καὶ ἔργον, Атина 1954, 67.

³ Ἀνωνυμοῦ τινὸς ἁγίου, Λόγος θαυμασίος περὶ τῶν λόγων τῆς θείας προσευχῆς... Φιλοκαλία, Венеција 1782, с. 1163-7, или у издању Ἀστῆρ у Атини, 1957, пом 5, 63-69.

1. Кодекс Румунске академије наука у Букурешту Acad. Rom. Gr. 452, Nr. 43, pp. 878 — 884. (= B)⁴);

2. Кодекс светогорскога манастира Ивера Iviron 4508/388, ff. 942^v — 946^v. (= J)⁵);

3. Кодекс париске Националне библиотеке Parisinus Gr. 1292, ff. 94^v — 97^v. (= P)⁶).

Као основ за наш превод на српски послужио нам је текст В.⁷) За њим верно следи кодекс Ј, изузевши неке, уосталом малобројне, фрастичке измене, док текст Р представља другу варијанту, која лично одступа од текста В и не завршава се као В Ј (... και το θεῷ πλησιασασιν ... — и Богу се приближише), већ се завршава без овога последњег одељка, речима »ταῖς καταλλήλοις φωναῖς (помоћу одговарајућих речи)». Нама се чини да првобитни завршетак списа показује тип В Ј, не само стога што је тај завршетак посведочен у два наша кодекса и у новогрчкој парафрази у „Филокалији“, него и стога што је фразеолошки сродан са смиренословним завршецима и других многих списа св. Марка Евгеника, који заиста беше и по телу и по духу и по језику Евгеник (а та грчка реч значи: благородан).

Као богослов неправедно потцењиван од свих западних и од неких православних испитивача његова живота и дела, св. Марко Ефески и у овом свом кратком тумачењу молитве Исусове пружа доказе — по нама — о догматској прецизности, предањскости, духовности и трезвености његове мисли, што све и представља, мислимо, главне одлике читавога његова животног дела и свете личности његове.

О РЕЧИМА ШТО СЕ УНОСЕ У БОЖАНСТВЕНУ МОЛИТВУ ИЛИ О МОЛИТВИ „ГОСПОДЕ ИСУСЕ ХРИСТЕ, СИНЕ БОЖЈИ, ПОМИЛУЈ МЕ”

Није наше да говоримо о томе колика је сила молитве, и шта све она дарује онима који је употребљавају, и у какве их људе изграђује. — Дакле, ове речи од којих је она састављена изнађоше у почетку свештени Оци наши, али не смислише их сами од себе и по својој памети, но свише, из самога божанственога Писма и од врховних ученика Христових, узеше себи полазиште, — или, боље речено, примише и нама предадоше као неко наслеђе, које њима сиђе одозго, од Оца небескога. Тако дакле онима који не могу из искуства да науче и из овога ће бити очигледна божанственост свештене ове молитве, као и пророштвеност њезина. Ми, наиме, верујемо да су божанска пророчанства, и духовна откривења, и гласи Божији све оно што свештеним апостолима даде да кажу или да напишу Христос,

⁴ О њему види у: Const. Litzica, Catalogul manuscript. grecești, București 1909, 292—293.

⁵ О њему види у: Σπ. Λαμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐλληνικῶν κωδίκων, Cambridge 1900, II, 132-4.

⁶ О њему види у: Oeuvres complètes de Georges Scholarios, éd. par L. Petit — X. A. Siderides — M. Jugie, Paris 1928, том 1, увод, XXVI — XXVII.

⁷ Тај текст је основ и за издање грчког изворника, које ће уследити за овим преводом.

који у њима говораше. Елем, ево одмах пребожанственога Павла, који као да нам с трећег неба ово довикује: „Нико не може Исуса Господом назвати осим Духом Светим” (I Кор. 12, 3), и тиме на збиља диван начин помоћу апофатичне (одричне) речи указује на то да је призивање Господа Исуса ствар узвишена и изнад могућности многих људи. А Јован славни, који грмљаше проведајући духовне ствари, завршне речи онога узме за почетак својих речи, те нам овако некако надовеза продужетак молитве: „Сваки дух који признаје да је Исус Христос у телу дошао, од Бога је” (I Јов. 4, 2). Он се овде послужио потврдним (катафатичним) изразом, али је и он, следујући Павлу, поставио призивање и исповедање Исуса Христа као дар духовне благодати. Као трећи пак нека прође испред нас врхунац и горњак међу богословима и нека нам пружи остатак ове молитве! Јер, кад Господ запита ученике: „А ви шта велите ко сам ја?” — овај жарки ученик предухитри друге, по свом обичају, и рече: „Ти си Христос, Син Божји” (Мат. 16, 17). Ово му, као што је засведочио Спас, би откривено одозго, од Оца, или — што је исто — и од Духа Светога. — Но погледај ове свештене ученике где се, као год у каквоме кругу, један на другога надовезују и један од другога преузима те божанствене речи, тако да завршна реч претходнога постаје почетна идућем. Јер један вели: „Господа Исуса”; други: „Исуса Христа”, а трећи: „Христа, Сина Божијега”. Ту је, како рекосмо, спојен завршетак с почетком, као у кругу; јер било да се каже „Господ” било „Син Божји”, никакве разлике нема, будући да и један и други израз указује на Божанство Јединороднога и предочава нам Његову истоприродност и равностасност с Оцем. Тако нам, ето, предадоше блажени апостоли да призивамо и у Духу Светом исповедамо Господа Исуса Христа, Сина Божијега; а то нам предадоше њих тројица, и то најверодостојнијих, тим пре што се и по божанскоме гласу свака реч потврђује тројицом сведока. Чак ни редослед ове тројице није бесмислен: тајно предање молитве почиње наиме од временски последњег ученика, па затим преко средњег стиже до првога, који се беше више од других приближио Исусу, и то из љубави према Њему. Мислим да је то символ нашега срећеног и равномерног духовног напредовања и успињања, као и нашега сједињења с Богом у љубави, а помоћу делања и сазерцања (праксе и теорије), уколико је Павле слика делања, праксе („Више од свију њих — вели он — потрудих се”; I Кор. 15, 15), Јован слика сазерцања или теорије, а слика љубави Петар, за кога је посведочено да љуби већма него други (ср. Јов. 21, 16).

Не само то, него ове божанствене речи молитве — што се да видети — наговештавају наше благочестиве догмате, а оповргавају сваку јерес зловерних. Речју „Госпode” назнаменава се божанска природа, те се тиме одбацују они који замишљају да је Исус био обичан човек; речју „Исусе” обележава се Његова човечанска природа, те се тиме одбијају они што замишљају Њега само Богом који се привидно приказао као човек; реч „Христe” означава собом обе природе Његове и тако ућуткује оне што Га признају и за Бога и за човека, али сматрају да су у Њему одвојене једна од друге ипостас божанска и ипостас људска; а израз „Сине Божји”, којим се за божанску природу Његову тврди да је и по сједињењу са човечанском несливена, запушава уста онима који се усубују да уводе међусобно

мешање и сливање природе божанске и природе човечанске у Христу. Тако, ето, ове четири речи, као речи Божје и мачеви духовни, сасецају две спреге јереси, и то јереси дијаметрално супротних међу собом, но подједнако opakих и по безбожности равноправних.

Тако су нам дакле предате ове божанствене речи, које би се с правом могле наименовати стубом молитве и стубом православља уједно. И самим тим речима, без дометања ичега више, задовољавају се они који поодмакоше у узрастању по Христу и усавршише се духом. Па и свако од ових божанских пророчанстава, како га изложише свештени апостоли, то јест „Господе Исусе — Исусе Христе — Христе Сине Божји”, — понекада пак и само за се преслатко ословљавање једино именом „Исусе”, — пригрљују и усвајају ти духовни људи као извршење читавога молитвеног посла, те их кроз то испуњава неисказана духовна радост, они постају људи ван тела и света и удостојавају се дарова божанских. То знају посвећени у молитву. Онима пак који су још новорођенчад у Христу и по врлини несавршени предат је одговарајући додатак — то су речи „помилуј ме”. Овај додатак их чини свеснима своје мере, као и чињенице да им је потребно много милости од Бога, јер они у молитви као да подражавају онога слепца што, жудећи да прогледа, викаше за пролазећим Господом: „Исусе, помилуј ме!” (Марк. 10, 47). Неки, опет, хотећи унети више љубави, стављају молитву у множину и овако је изговарају: „Господе Исусе Христе, Боже наш, помилуј нас!” Знају, наиме, да је љубав испуњење закона и пророка (ср. Римљ. 13, 10; Мат. 22, 40) јер у себи садржи и овозглављује сваку заповест и свако дело духовно, а с љубављу уводећи и браћу у заједницу молитве, тиме такви људи и Бога још већма позивају на милост, заједнички га ословљавајући Богом и општу милост иштујући у Њега. Мало другачије речено, божанска милост силази к нама кроз праву веру у праве догмате и кроз извршење заповести Божјих, а показало се да и једно и друго од тога садржи овај кратки стих молитве.

Што се тиче божанских имена кроз која сагледасмо тачност догмата, посматрач ће наћи да су она у овој молитви и временски по реду и редоследу постављена, тако да их ми изговарамо по реду како су се испрва и појавила. Јер, Стари завет под именом Господ свуда проповеда Бога Слова, и пре и после давања Закона, као на

пример: „Посла Господ огањ од Господа” (1 М. 19, 24), и: „Рече Господ Господу мојему” (Пс. 109, 1). Нови пак завет, говорећи о оваплоћењу Његову, уводи анђела који Му одређује име и говори Дјеви: „Наденућеш му име Исус” (Лук. 1, 31), како и би назван, по речима божанственога Луке. Јер Он, будући — као Бог — Господ свега, хтео је да Својим домостројем у телу људском постане и Спаситељ наш — а то у преводу значи име Исус. А име „Христос”, које значи обожење примљене природе људске, Сам Он пре страдања забрањиваше ученицима да икоме говоре док по страдању и васкрсењу Петар смело збори: „Нека зна сав дом Израиљев да је и Господом и Христом Бог учинио овога Исуса” (Дел. ап. 2, 36). А Петар је с правом тако зборио; јер, природа наша, примљена Богом Логосом, одмах је била помазана примившим је Божанством, а постала је што и Онај Који је помаза, односно постала је равнобожна, сабожна Богу (ομόθεος), тек након што се Исус мој прославио страдањем и из мртвих васкрсао. Значи, тек тада је дошло време да се појави ословљавање именом „Христос” када Он не само што се јави, чинећи нам добро што нас у почетку сазда и потом сатрвене поново сазда и спасе, већ и природу нашу на небеса узведе, са Собом је сапрослави и седења напоредо са Оцем Богом удостоји. Тада тек почеше и као Сина Божијега и Бога да Га објављују апостоли, који раније, на почетку своје проповеди, поштоваху Његову забрану и ретко Га тако називаху, док касније, међутим, сјајно Га са кровова проповедаху, како им и Он сâм, Спаситељ, бејаше прорекао. — Према томе, божанствене речи ове молитве поређане су по редоследу и сходно поступном временском показивању вере, тако да се ода свуд и из свега у овој молитви јасно и очевидно испољава богомудрост оних који је саставише и нама предадоше: из њене верности апостолским исповедањима и предањима, као и из чињенице да она пројављује наше благочестиве догмате и да нас потсећа на времена у које нас Бог на разне начине обасу добрима Своје божанске икономије, водећи нас помоћу одговарајућих речи ка богопоштовању.

Ми, ето, колико могосмо рекосмо о овој молитви као да узбрасмо цвећа са којег лепог и великог дрвета, а плод који је скривен у њеним речима нека сабирају други — нека га сабирају они којима је то омогућила дуготрајна вежба и подвиг, који посташе кадри да пређу духовну границу и Богу се приближише.

SUMMARY

Hieromonk Iriney Bulovich

A COMMENTARY ON THE JESUS PRAYER BY ST. MARK OF EPHESUS

In the introduction the translator calls our attention to an important but yet unpublished text of St. Mark, Metropolitan of Ephesus, preserved in three manuscripts of the 15 th and 16 th centuries. They contain the Saint's explanation of the short but deep words of the well known hesychaste **Jesus Prayer**.

Subsequently he calls our attention to the little known spiritual-ascetic side of the theological image of St. Mark Eugenikos. At the end he gives a Serbian translation of the text from the Greek original.